

ДИНАМІКА ПЕДАГОГІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Одним із важливих напрямків удосконалення вищої освіти, визначених у Національній доктрині розвитку освіти в Україні, є формування професійно грамотної особистості. Пріоритетними у цьому процесі мають бути демократизація і гуманізація відносин викладача і студента, перетворення студента з об'єкта на суб'єкта навчальної роботи, вдосконалення змісту, форм і методів навчання студентів. Тому особливої актуальності набуває питання професійної підготовки соціального педагога у процесі навчання у закладах вищої освіти, що мають готувати висококваліфікованих спеціалістів, які за рівнем підготовки відповідають запитам сучасного суспільства.

Успішність професійної діяльності соціального педагога в першу чергу залежить від рівня розвитку його здібностей, зокрема педагогічних.

Аналіз психологічної літератури показав, що більшість психологів, зокрема Н.А.Амінов[1], Ф.М.Гоноболін[3], В.А.Крутецький[6], Н.В.Кузьміна[7], Л.М.Мітіна [8], М.І. Станкін [16], відносять педагогічні здібності до категорії спеціальних і розглядають їх у співвідношенні як із загальними здібностями, так і з деякими характерологічними властивостями особистості. Педагогічні здібності визначаються як властивості особистості вчителя, що відображають структуру педагогічної діяльності і є умовою її успішного виконання.

У сучасній психології відсутня загальноприйнята структура педагогічних здібностей. Існують різні підходи до представлення педагогічних здібностей учителів у вигляді взаємопов'язаних компонентів (підходи Н.А. Амінова [1], Ф.М. Гоноболіна[3], М.М. Кашапова [4], В.А. Крутецького[6], Н.В. Кузьміної [7], Р.С. Немова[10], Л.М. Мітіної [8], М.І. Станкіна [16]).

Однак на сьогодні бракує психологічних досліджень, в яких обґрунтовувалися б важливі компоненти педагогічних здібностей соціальних педагогів, визначалися особливості їх діагностики та умови формування.

Складність у визначенні значущих педагогічних здібностей соціального педагога в нашій країні полягає в тому, що соціальна педагогіка – нова галузь педагогічних знань і тільки нещодавно отримала визнання як самостійна сфера професійної діяльності. Проте, не дивлячись на це, науковці: Ю.В.Василькова[2], М.А.Галагузова[14], А.Й.Капська[15], Л.Г.Коваль[5], І.Д.Зверєва[5], С.Р.Хлебик[5], А.В.Мудрик[9], зробили спробу теоретично обґрунтувати окремі спеціальні здібності соціальних педагогів. Спираючись на їх ідеї, нами була розроблена і запропонована структура педагогічних здібностей соціальних педагогів, яка складається з таких компонентів: академічні, мовленнєві, емпатійні, організаторські, комунікативні здібності, педагогічне мислення та педагогічна уява.

Найбільший розвиток педагогічні здібності отримують під час здійснення соціальними педагогами професійної діяльності, безпосереднього спілкування з іншими людьми, проте, і період навчання у закладі вищої освіти відіграє в цьому немало роль.

Педагогічні здібності майбутніх соціальних педагогів розвиваються у процесі засвоєння ними змісту гуманітарних, соціально-економічних, фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін, спецкурсів і практик.

Під час навчання майбутніх соціальних педагогів використовуються резерви традиційних форм і методів. Впровадження активних методів навчання майбутніх соціальних педагогів (ділових і рольових ігор, аналізу психолого-педагогічних ситуацій, аналізу інцидентів, розв'язання педагогічних задач, ігрового проектування, мікророзкладання) сприяє розвитку їх організаторських, комунікативних, емпатійних, академічних здібностей, а також педагогічного мислення майбутніх соціальних педагогів.

В основу нашого дослідження було покладено припущення, що компоненти педагогічних здібностей майбутніх соціальних педагогів (комунікативні та організаторські схильності, емпатійні здібності та педагогічне мислення) мають різну динаміку під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Обираючи ці компоненти педагогічних здібностей для дослідження їх динаміки, ми керувались їх значущістю для соціально-педагогічної діяльності і відносною доступністю для вивчення.

Дослідження проводилось на базі психолого-педагогічного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. У дослідженні взяли участь 90 студентів, з них 49 студентів I курсу і 41 студент IV курсу спеціальності “Соціальна педагогіка”.

При підборі вибірки досліджуваних ми припустили, що досліджувані мали приблизно однаковий вихідний рівень педагогічних здібностей і знаходились в приблизно однакових умовах (навчання відбувалося за одними й тими ж навчальними планами).

Для виявлення динаміки педагогічних здібностей соціальних педагогів у процесі професійної підготовки в університеті було обрано такі методики: 1) тест-опитувальник комунікативних та організаторських схильностей –КОС-1 (за Б.О.Федоришиним)[12]; 2) методику “Здібність педагога до емпатії” (за І.М.Юсуповим)[13]; 3) методику “Педагогічні ситуації” (за Р.С.Немовим)[11].

Дослідження педагогічних здібностей майбутніх соціальних педагогів проходило в п’ять етапів: 1) визначення динаміки комунікативних схильностей студентів I і IV курсів; 2) дослідження динаміки організаторських схильностей студентів I і IV курсів; 3) виявлення динаміки здібності студентів I і IV курсів до емпатії; 4) вивчення динаміки педагогічного мислення студентів I і IV курсів за здібністю вирішувати педагогічні ситуації; 5) порівняння динаміки педагогічних здібностей майбутніх соціальних педагогів.

У результаті дослідження було встановлено, що комунікативні схильності та емпатійні здібності у студентів I і IV курсів залишились відповідно перші – в межах високого рівня (дуже високий рівень: I курс – 49,0%, IV курс – 39,0%, $\Delta = -10$; високий рівень: I курс – 6,1%, IV курс – 12,2%, $\Delta = +6,1$; середній рівень: I курс – 12,3%, IV курс – 17,0%, $\Delta = +4,7$; нижче середнього I курс – 16,3%, IV курс – 9,8%, $\Delta = -6,5$; низький рівень: I курс – 16,3%, IV курс – 22,0%, $\Delta = +5,7$), другі – в межах нормального рівня (високий рівень: I курс – 12,3%, IV курс – 2,4%, $\Delta = -9,9$; нормальний рівень: I курс – 85,7%, IV курс – 95,2%, $\Delta = +9,5$; низький рівень: I курс – 2%, IV курс – 2,4%, $\Delta = +0,4$).

Такі результати у студентів I курсу можуть пояснюватися припущенням, що на спеціальність “Соціальна педагогіка” вступали абітурієнти, які мали комунікативні схильності та емпатійні здібності як професійно значущі. Протягом навчання в університеті їх рівень не змінився.

До IV курсу порівняно з I курсом рівень організаторських схильностей студентів знизився з високого до середнього. Так, порівняно з I курсом кількість студентів, що мали високий, нижче середнього і середній рівні організаторських схильностей на IV курсі, менша (високий рівень: I курс – 20,4%, IV курс – 12,2%, $\Delta = -8,2$; середній рівень: I курс – 14,3%, IV курс – 12,2%, $\Delta = -2,1$; нижче середнього: I курс – 32,6%, IV курс – 24,4%, $\Delta = -8,2$).

Кількість студентів з дуже високим і низьким рівнями організаторських схильностей на IV курсі більша, ніж на I курсі (дуже високий рівень: I курс – 24,5%, IV курс – 26,8%, $\Delta = +2,3$; низький рівень: I курс – 8,2%, IV курс – 24,4%, $\Delta = +16,2$).

Можна припустити, що такі результати дослідження пояснюються підвищенням об’єктивності самооцінки студентами власних здібностей.

Дослідження педагогічного мислення майбутніх соціальних педагогів за здібністю вирішувати педагогічні ситуації показало, що порівняно з I курсом кількість студентів, які мали високий його рівень, на IV курсі більша (I курс – 20,4%, IV курс – 70,8%, $\Delta = +50,4$).

Разом з цим на I курсі більша кількість студентів, що мали середній рівень педагогічного мислення (I курс – 77,6%, IV курс – 26,8%, $\Delta = -50,8$).

Студенти I курсу мали високий рівень педагогічного мислення при вирішенні ситуацій, що стосувалися відмови учня відвідувати уроки вчителя та стосунків з учнями.

Студенти IV курсу виявили високий рівень педагогічного мислення за здібністю вирішувати ситуації, що стосувалися негативного ставлення учня до викладання і вказівок вчителя, особливостей засвоєння учнем навчального матеріалу, висловлювань учня про стан учителя, вимог учня покращити ставлення вчителя до нього порівняно з іншими учнями, зайвої самовпевненості учня в можливості засвоєння навчального матеріалу.

Отже, як бачимо, студенти IV курсу мали вищий рівень педагогічного мислення за здібністю вирішувати педагогічні ситуації, ніж студенти I курсу.

На нашу думку, такі результати пов'язані з тим, що студенти IV курсу протягом навчання мали певний досвід вирішення схожих ситуацій у ході навчальних занять і спостерігали за вирішенням ситуацій учителями в період практик на II, III та IV курсах. Це дало змогу студентам IV курсу із певної кількості варіантів вирішення таких педагогічних ситуацій обрати найбільш оптимальні. Студенти ж I курсу ще не мають такого досвіду і тому їх показники здібностей вирішувати педагогічні ситуації нижчі.

Як бачимо, компоненти педагогічних здібностей майбутніх соціальних педагогів (комунікативні та організаторські схильності, емпатійні здібності та педагогічне мислення) мають різну динаміку під час професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Отже, гіпотеза, яку ми висували, – підтвердилась.

Проте, результати дослідження організаторських схильностей доводять необхідність ведення спеціальної роботи по їх формуванню в студентів спеціальності “Соціальна педагогіка”. Тому нами була розроблена розвивальна програма “Програма формування організаторських здібностей майбутніх соціальних педагогів”, в основу якої покладена структура організаторських здібностей, за Л.І.Уманським[17]. Дана програма передбачає розвиток і вдосконалення комунікативних умінь, формування психологічного такту, розвиток організаторських умінь та навичок, лідерських якостей, формування спостережливості та психологічної вибірковості.

Результати нашого дослідження не вичерпують усіх аспектів даної проблеми. Для подальшого вивчення динаміки педагогічних здібностей доцільним є порівняння узагальненої оцінки осіб, компетентних про здібності майбутніх соціальних педагогів, з їх самооцінкою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аминов Н.А. Дифференциальный подход к исследованию структурной организации главных педагогических способностей // Вопросы психологии. – 1995. – №5. – С. 5-17.
2. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога: Уч. пособие для студентов пед. вузов. – М.: Изд. центр Академия, 2001. – 160 с.
3. Гоноболин Ф.Н. Книга об учителе. – М.: Просвещение, 1965. – 260 с.
4. Кашапов М.М. Педагогические способности // Педагогическая психология: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред Н.В. Ключевой. – М.: Владос-Пресс, 2003. – С. 141-156.
5. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка і соціальна робота. – К: ІЗМН, 1997. – 392 с.
6. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии. – М.: Просвещение, 1972. – 255 с.
7. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высш. шк., 1990. – 118 с.
8. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. – М.: Флинта, 1993. – 200 с.

9. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М: Изд. Центр “Академия”, 2000. – 200 с.
10. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. Заведений. В 3-х кн. Кн.2. Психология образования. 3-е изд. – М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 1997. – 608 с.
11. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. В 3-х кн.–4-е изд. Кн.3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики.– М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2001. – 640 с.
12. Практикум із загальної психології / За ред. Т.І. Пашукової. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 204 с.
13. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2-х кн. Кн.2. Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 480 с.
14. Социальная педагогика: Курс лекций/ Под общей ред. М.А. Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 416с.
15. Соціальна педагогіка: Підручник для студентів вузів / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова; За ред. А.Й. Капської. – 2-е вид., перероб. та доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
16. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога. Акмеология воспитания и обучения: кн. для учит. шк., преподав. средн., спец. и высших учебн. заведений / Акад. пед. и соц. наук Московского психолого-соц. инстит. – М.: Флинта, 1998. – 368 с.
17. Уманський Л.И. Психология организаторской деятельности школьников. – М.: Просвещение, 1980. – 160 с.

Н.В. Сулаєва
Полтава

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Підготовка майбутнього фахівця у галузі освіти передбачає формування педагога, який орієнтований на активне творення добра шляхом культивування у молодого покоління кращих рис української ментальності – працелюбності, індивідуальності, толерантності, любові до рідної землі. Тому актуальним постає питання підбору засобів виховання, які б забезпечували становлення учителя як громадянина України (незалежно від етнічного походження) із почуттям любові до українського народу, мови, культури.

Невичерпний потенціал що до впливу на формування особистості має національне мистецтво, на поліфункційності якого наголошується у працях видатних мислителів минулого і сьогодення: Г. Сковороди, П. Юркевича, Г. Ващенко, С. Русової, Я. Чепіги, В. Сухомлинського, І. Зязюна, О. Рудницької, М. Лещенко, О. Отич.

Сьогодення нашої країни характеризується поступовим відходом від драматичного періоду цивілізаційної дезорієнтації, та все ж ще й досі український народ пожинає плоди багаторічного примусового відторгнення від власної культури, від її норм і традицій, загальнонаціональних базових цінностей. Звичними стали поняття «молодіжна субкультура», «молодіжна контркультура», «неформальний молодіжний рух». На жаль значна більшість молодого покоління краще розуміється на видах музичних субкультур (хіп-ізм, панк, металісти, бітломани, трешери, брейкери тощо), аніж на видах українських народних пісень (календарно-обрядові, епічні пісні, пісні-романси, тощо). Вітчизняні науковці Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебнік називають причини виникнення молодіжних субкультур, серед яких читаємо: криза суспільства, криза інституту сім'ї, придушення індивідуальності молодої людини, комерціалізація культури [1, с. 114]. Своєрідними «ліквідаторами» цих причин можуть бути педагоги, психологи, митці, які покликані